

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗОВАНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

В статті окреслені теоретичні положення, концепції, теорії, які є основоположними для функціонування системи іншомовної підготовки в умовах глобалізованого інформаційного суспільства. Вказано на суперечності між результатами теоретичних досліджень науковців та практичним досвідом іншомовної підготовки майбутніх фахівців, зокрема на концептуальному рівні. Уточнено термін "іншомовна підготовка". Сформульовано стратегічну мету іншомовної підготовки.

Ключові слова: концептуальні засади, іншомовна підготовка, глобалізація, інформаційне суспільство.

Необхідність формування цілісної особистості майбутнього фахівця, компетентного не лише у своїй професійній сфері, але й в інших галузях знань, адаптованого до життєдіяльності в умовах глобального полікультурного та багатомовного світу виводить іноземні мови в освітні пріоритети та зумовлює інтерес науковців до проблеми іншомовної підготовки майбутніх фахівців, зокрема у нелінгвістичних вищих навчальних закладах. Проте слід відмітити, що існують певні суперечності між результатами теоретичних досліджень та практичним досвідом іншомовної підготовки студентів. Зокрема на концептуальному рівні це суперечності: 1) між процесами інтеграції України до світового глобального економічного та освітнього простору, які сприяють безпрецедентному розширенню комунікативних зв'язків, і недостатнім врахуванням у чинних концепціях іншомовної підготовки сучасної специфіки професійної діяльності в полікультурному світі, обумовленої зазначеними процесами; 2) між усвідомленням необхідності нової парадигми іншомовної підготовки, спрямованої на формування здатності до гнучкого застосування глибоких професійних знань і вмінь, до адаптації та самореалізації майбутнього фахівця у глобальному полікультурному професійному просторі, та переважанням у практиці навчання традиційної парадигми, орієнтованої на набуття предметних, фактологічних знань, що не сприяє розвитку готовності самостійно приймати рішення, оперативно і творчо розв'язувати професійні завдання в умовах іншомовної комунікації; 3) між входженням України до єдиного європейського науково-освітнього простору і недостатньою гармонізацією вітчизняної та європейської систем професійно орієнтованої іншомовної підготовки майбутніх фахівців. Усунення вищезазначених та інших суперечностей на рівні мети, змісту та управління іншомовною підготовкою вимагає розробки концептуальних засад професійно орієнтованої іншомовної підготовки студентів нелінгвістичних ВНЗ, релевантних умовам глобалізованого суспільства. Цим і зумовлюється *актуальність* цієї статті. *Мета* статті – окреслити теоретичні положення, концепції та теорії, які є основоположними для функціонування системи іншомовної підготовки в умовах глобалізації. Реалізація мети досягається постановкою таких *завдань*: 1) уточнити поняття "іншомовна підготовка"; 2) сформулювати стратегічну мету іншомовної підготовки; 3) коротко викласти концептуальні засади сучасної іншомовної підготовки в нелінгвістичних ВНЗ.

Аналіз фахової літератури показав, що термін "іншомовна підготовка" досить активно увійшов до обігу в педагогічній теорії. Проте слід відмітити, що хоча чимало науковців послуговуються ним (С. Р. Айдарова, Р. О. Гришкова, К. Л. Єлисеєва, А. С. Крилова, А. М. Кузнецов та ін.), чіткої дефініції цього поняття немає. Нечіткість границь терміну призводить до того, що під поняттям "іншомовна підготовка" розуміють просто вивчення іноземних мов. Іншомовну підготовку ототожнюють також і з іншомовною освітою, яка, зазвичай, також зводиться лише до характеристики процесу навчання іноземної мови. Ми визначаємо іншомовну підготовку як синтез понять "іншомовна освіта" з її процесуальними аспектами і їх компонентним складом [3, с. 26] та "навчання іноземних мов", що передбачає системний процес оволодіння іноземними мовами на основі міждисциплінарної інтеграції, автентичних навчальних матеріалів, моделювання реальних ситуацій спілкування з урахуванням індивідуальних якостей, знань, навичок, умінь та мотивів особистості, які дозволять досягти рівня іншомовної комунікативної компетентності, здатного забезпечити міжкультурне та міжособистісне спілкування для вирішення професійних завдань у полікультурному, мультилінгвальному глобалізованому суспільстві. Уточнене поняття "іншомовна підготовка" потребує опори на теоретичні положення, релевантні глобалізаційним аспектам – економічному, соціокультурному та соціолінгвістичному [3, с. 15-21]. Зокрема, економічний аспект глобалізації породжує необхідність здійснювати іншомовну комунікацію, перш за все, в професійній галузі. Оскільки суспільна й особиста здатність

конкурувати на ринку праці в умовах глобалізації дедалі більше пов'язується із наявністю у фахівця різних компетентностей, то зрозуміло, що компетентнісний підхід до формування особистості конкурентоспроможного фахівця поширюється і на іншомовну підготовку як на сегмент освіти. На думку багатьох науковців, які займалися питаннями модернізації системи вищої професійної освіти (В. І. Байденко, А. А. Вербицький, І. Г. Галяміна, І. І. Драч, О. В. Овчарук та ін.), використання компетентностей при підготовці фахівця вказує на суттєвий поворот в бік студентоцентрованого навчання, на спробу реалізувати практичну і культурологічну складові освіти, перейти від предметної диференціації до міждисциплінарної інтеграції. Це означає, що в контексті компетентнісного підходу центральною постаттю навчального процесу виступає студент у взаємодії із групою викладачів, зусилля яких спрямовані конкретно на нього, на його підготовку до відповідної професійної діяльності. У зв'язку з цим стає актуальним поворот до проблеми формування професійної комунікативної компетентності студентів у процесі іншомовної підготовки, про що свідчать численні дослідження науковців (О. А. Алмабекова, Г. К. Борозенець, О. В. Варникова, Р. О. Гришкова, Т. А. Матвеева, В. В. Махова, Н. О. Микитенко, І. В. Секрет, О. Б. Тарнопольский та ін.). Обмежені рамками статті, ми не зупиняємося на визначенні поняття "іншомовна комунікативна компетентність". Відмітимо лише відсутність одностайності серед науковців з цього питання. Проте слід підкреслити, що об'єднувальною ланкою є твердження дослідників щодо складності та багатокomпонентності структури цього поняття. Розгляд компонентів іншомовної комунікативної компетентності не належить до завдань статті. Однак одностайне виділення всіма авторами соціокультурного компоненту як невід'ємної складової іншомовної комунікативної компетентності спонукає нас заострити на ньому увагу. Тим більше, що він корелює як з економічним, так і з соціокультурним аспектами глобалізації. Соціокультурна компетенція, згідно з В. В. Сафоновою, передбачає знання майбутніми фахівцями національно-культурних особливостей соціальної та мовленнєвої поведінки носіїв мови (звичаїв, етикету, соціальних стереотипів, історії та культури країни) і способів користування ними у процесі спілкування. Саме такі знання дають можливість виходу на *міжкультурну комунікацію* – сукупність специфічних процесів взаємодії людей, що належать до різних культур і мов (І. І. Халеева). Вихід на міжкультурну комунікацію забезпечується завдяки розвитку рис *вторинної комунікативної особистості*, яка визначається як сукупність здібностей людини до іншомовного спілкування на міжкультурному рівні, під яким розуміють адекватну взаємодію з представниками інших культур [1]. Незважаючи на дискусії щодо правомірності виокремлення теорії вторинної мовної особистості із загальної теорії мовної особистості (Г. І. Богін, О. О. Леонтьєв, Ю. М. Караулов та ін.), більшість дослідників вважає формування вторинної мовної особистості метою іншомовної підготовки (М. Г. Євдокимова, А. В. Маринічева, Н. П. Хомякова). Ми ж розглядаємо її лише як проміжний етап до реалізації стратегічної мети державної мовної політики України. Стратегічну мету і одночасно критерій ефективності системи іншомовної підготовки країни ми вбачаємо у формуванні *полікультурної мовної особистості*, здатної взаємодіяти з представниками різних культур і країн. Кінцева мета іншомовної підготовки в нелінгвістичних, зокрема економічних вищих освітніх закладах, полягає у *формуванні полікультурної мовної професійної особистості*, готової до професійної міжкультурної комунікації і саморозвитку в умовах глобалізованого полікультурного та багатомовного інформаційного суспільства. Вважаємо, однак, що полікультурна комунікація є поки що перспективною для нашої країни. Наближати її можна лише в процесі поетапного формування полікультурної мовної особистості. На наше переконання, на реалізацію цієї мети повинна бути спрямована вся система освіти, починаючи з дошкільної. Вищий навчальний заклад – це лише один з етапів формування полікультурної мовної особистості. Тому в умовах немовного ВНЗ, декларуючи мету формування полікультурної мовної особистості, ми повинні враховувати і сьогоденні реалії. Лише тоді, коли всі ланки освіти, кожна на своєму рівні, будуть результативними у навчанні іноземних мов, абітурієнти володітимуть знаннями, навичками і вміннями відповідно до загальноєвропейських стандартів, а вищий навчальний заклад матиме реальну базу для реалізації своїх цілей в галузі іншомовної підготовки, ми зможемо говорити про формування *основ* полікультурної мовної особистості.

Формування і виховання полікультурної мовної особистості відбувається на основі діалогу / полілогу культур: рідної та чужої. Тобто, ми виходимо на *діалогові концепції*. Ідея підходу до освіти й виховання з позицій взаємовпливу культур набула поширення в педагогічній науці наприкінці минулого століття (М. М. Бахтін, В. С. Біблер, Б. С. Гершунський, С. Квятковський, Ю. І. Пассов та ін.) Саме фундаментальні ідеї діалогу культур М. М. Бахтіна, В. С. Біблера, філософії освіти для ХХІ століття Б. С. Гершунського та концепція інтегративного навчання мови та культури відповідних країн Ю. І. Пасова були покладені в основу іншомовної підготовки майбутніх фахівців (Р. О. Гришкова). Ці ідеї, як бачимо, не втратили актуальності і в наш час. Зауважимо, що праці багатьох науковців (Н. Ф. Бориско, Г. В. Єлизарова, Ю. І. Пассов, В. В. Сафонова, С. Г. Тер-Мінасова, М. J. Bennet, Н. Brown, М. Вугам, Т. Higgs та ін.) присвячені процесу засвоєння іншомовної культури в діалозі культур та його змісту. Суть перелічених робіт зводиться до того, що, оволодіваючи іноземною мовою як невід'ємною частиною іншомовної культури в її діалозі з культурою рідною, особистість усвідомлює останню як органічну грань європейської культури, сприймає свою культуру як особливий голос європейської спільноти (В. С. Біблер). У контексті діалогу культур важливого значення набуває

необхідність прищеплювати комунікантам не лише досвід поведінки і мислення в іншій культурі, але й досвід сприйняття нового для них соціокультурного середовища (Ю. І. Пассов). Іншими словами, йдеться про виховання емпатичних здібностей як невід'ємної риси мовної особистості – готовності індивіда до сприйняття іншого напрямку думок, уміння співвідносити своє і чуже, що дозволить уникнути збоїв у спілкуванні. У психологічній науці поняття "готовність" трактується як психічний стан, як інтегративна якість особистості з багатокомпонентною структурою, що складає основу успішної реалізації будь-якої діяльності [2]. Стосовно ж полікультурного середовища готовність до міжкультурної комунікації є інтегративною якістю особистості, що характеризується високим рівнем знань про цю сферу соціальної дійсності, позитивним емоційно-ціннісним ставленням до особливостей різних культур, а також умінням взаємодіяти з їх представниками (Л. Ф. Гайсіна). Отже, для повноцінного міжкультурного спілкування та уникнення збоїв, міжкультурних непорозумінь у спілкуванні недостатньо лише оволодіти іноземною мовою. Взаєморозуміння представників різних мов і культур досягається і наявністю міжкультурної толерантності (С. І. Гарнаєва, Д. В. Зинов'єв, Л. Ф. Свойкіна). Тобто, актуальності для нас набирає *теорія міжкультурної толерантності*. Відзначимо, що виховання толерантності до культурних відмінностей – процес надзвичайно складний, оскільки пов'язаний з утвердженням певних морально-етичних норм.

Як бачимо, в сучасних умовах неминуче відображаються економічний та соціокультурний аспекти глобалізації, оскільки саме мова є їх ключовим компонентом. Прагнучи до економічного єднання світу, глобалізація викликає і тенденцію до єднання мов. Реалії глобалізації, а саме об'єднання європейських країн у Європейський Союз, створення спільного ринку, транснаціоналізація, мобільність і багатомовність глобалізованого світу зумовили різке посилення ролі іноземних мов як інструменту комунікації, засобу міжособистісного і міжкультурного спілкування. Тобто, іноземні мови стали рушійною силою соціокультурних глобалізаційних процесів, забезпечивши нерозривний зв'язок між ними та соціолінгвістичним аспектом глобалізації. Мовні явища розглядаються дослідниками як складові соціальних процесів – увага концентрується не лише на системі мови, але й на умовах її існування, соціальних аспектах функціонування (А. В. Кириліна, Є. С. Гриценко, А. О. Лалетіна, М. А. Тульнова, J. A. Blommaert, N. Coupland); обговорюється загальнонауковий статус глобалізації і вибудовуються моделі її співвідношення з мовою в залежності від того чи іншого розуміння науковцями поняття глобалізації (А. О. Кургузов, F. Coulmas, N. Fairclough); досліджується вплив глобалізації на розвиток мов (D. Crystal); білінгвізм та полілінгвізм визнаються лінгвофілософськими категоріями (К. Л. Кабахідзе); засвідчується домінування англійської мови у сфері науки, торгівлі, міжнародних зв'язків тощо (S. Ammon, D. Crystal, D. Graddol), експансія англійської мови та її зміни внаслідок експансії (B. Mair, H. Bauer, E. F. Götach, C. K. Гільгендорф, F. Vigouroux, S. Mufwene, J. A. Blommaert). Зокрема, у соціолінгвістичній теорії глобалізації Дж. Бломмерта (J. A. Blommaert) представлена модель, націлена на фрагментарність використання мов, зумовлена обставинами, коли все більше людей стикаються з необхідністю спілкуватися в різних ситуаціях різними мовами, не володіючи ними повною мірою – усічене (truncated) використання мови. Увага дослідників концентрується і на проблемах багатомовності та її місці в системі іншомовної підготовки (В. М. Алпатов, І. Асаєва, Є. С. Гриценко, А. В. Кириліна, В. Ю. Михальченко). Вивчення сучасних поглядів науковців на роль мови в епоху глобалізації дозволило окреслити певні соціолінгвістичні тенденції, викликані глобалізацією, а саме: мова як ринкова цінність і мобільний ресурс; домінування англійської мови; багатомовність / полілінгвізм; усічене оволодіння іноземною мовою.

Теоретичне підґрунтя іншомовної підготовки складають також і гуманістичні ідеї. Не заперечуючи фундаментальної цінності ідей гуманістичної педагогіки ХХ століття (В. О. Сухомлинський, Є. І. Ільїн, В. А. Кан-Калік, О. О. Леонтьєв, Р. П. Мильруд, В. І. Лещинський, Т. В. Лаврикова, Л. Є. Заварзіна та ін.), ми, проте, вважаємо, що на кожному новому етапі суспільного розвитку з'являється нове бачення процесів, що відбуваються, їх оцінка, розуміння шляхів подальшого розвитку, переоцінка минулого тощо. Гуманізм – це стара обіцянка і в той же час вічно нова ідея, що невтомно поновлюється (І. Бокова). Глобалізаційні процеси породжують нові форми гуманізму – *глобальний гуманізм* (І. В. Кулікова, Н. В. Лашко), орієнтований на формування поліцентричної, багатополюсної світобудови на засадах загальнолюдських цінностей, на ствердженні цінності людини, творчі зусилля якої спрямовані на позитивні перетворення планети, – розглядається як комунікативний інструментарій діалогу культур; *новий гуманізм* (І. Бокова), спрямований на побудову відповідального і солідарного світу, підґрунтям якого є повага до культурного різноманіття, заснованого на розумінні того, що жодна з культур не володіє монополією на універсальність і кожна окремо може зробити свій внесок у зміцнення спільних цінностей; *інформаційний гуманізм* (Є. М. Давиденко) як умова формування цивілізації нового типу, як гарант якісного життя людини в інформаційному суспільстві й інформаційних технологіях, як засіб досягнення гуманістичних цілей. У численних публікаціях підкреслюється *планетарний характер* гуманізму, який передбачає інтелектуальне і духовне співробітництво всього людства. Реалізувати планетарні гуманістичні цінності без знання іноземних мов неможливо. Тому в системі іншомовної підготовки, в її змісті, формах і методах навчання повинні знайти відображення і сучасні ідеї гуманізму.

Висновок. Таким чином, з викладеного випливає, що основоположними для функціонування системи іншомовної підготовки в умовах глобалізації є, зокрема: *діалог культур; теорія міжкультурної толерантності; ідеї гуманізму, концепції розвитку іншомовної комунікативної компетентності.* Перспективи подальших розвідок вбачаємо у розробці інноваційних моделей професійно орієнтованої іншомовної підготовки, які ґрунтуються на цих концептуальних засадах, та які сприятимуть реалізації гармонійної взаємодії майбутнього фахівця з глобалізованим інформаційно-технологічним суспільством.

Використані джерела

1. Гальскова Н. Д. Ценности современного мира глобализации и межкультурное образование как ценность / Н. Д. Гальскова, Е. Г. Тарева // Иностранные языки в школе. – 2012. – № 1. – С. 3–11.
2. Психолого-педагогічні засади проектування інноваційних технологій викладання у вищій школі: монографія / [В. Луговий, М. Левшин, О. Бондаренко та ін.]. За заг. ред. В. П. Андрушенка, В. І. Лугового. – К. : Педагогічна думка, 2011. – 260 с.
3. Хоменко О. В. Іншомовна підготовка студентів економічних спеціальностей в контексті глобалізації : монографія / О. В. Хоменко. – К. : КНУТД, 2014. – 364 с.

Хоменко А. В.

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ИНОЯЗЫЧНОЙ ПОДГОТОВКИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗИРОВАННОГО ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА

В данной статье очерчены теоретические положения, концепции, подходы, которые являются основоположными для функционирования системы иноязычной подготовки в условиях глобализованного информационного общества. Определены противоречия между результатами теоретических исследований и практическим опытом иноязычной подготовки будущих специалистов, в частности, на концептуальном уровне. Уточнен термин "иноязычная подготовка". Сформулирована стратегическая цель иноязычной подготовки.

Ключевые слова: концептуальные основы, иноязычная подготовка, глобализация, информационное общество.

Khomenko O. V.

CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF FOREIGN LANGUAGE TRAINING IN GLOBALIZED INFORMATION SOCIETY

Outlined in this paper are the theoretical positions, concepts, and theories, which are fundamental for functioning of the foreign language training system in the conditions of globalization. The author has pointed out that there is contradiction between the results of theoretical research and practical experience of foreign language training of future specialists, in particular at the conceptual level. The term "foreign language training" has been specified. The importance of economic, sociocultural and sociolinguistic aspects of globalization for the development of the system of foreign language training has been emphasized. Furthermore, the author has underscored the relevance of the competence approach to the formation of a competent specialist in modern conditions. For that reason, both the concepts of "sociocultural competence" and "intercultural communication" have been researched. On top of that the strategic goal of the state foreign language policy of Ukraine has been formulated and the need for its stepwise implementation has been stated. Application of the dialogue concepts in the process of formation and education of multicultural linguistic personality has been grounded. It has been emphasized that foreign languages became the driving force of sociocultural globalization processes, ensuring an inextricable link between them and the sociolinguistic aspect of globalization. The emphasis has been placed on the fact that language phenomena are considered by researchers as components of social processes, i.e. attention is paid not only to the language system but also to the conditions of the language existence as well as to social aspects of its functioning. It has been noted that humanistic ideas should be assumed as the theoretical basis of foreign language training. Along with the fundamental values of the humanistic pedagogy, each new stage in social development brings new humanistic ideas. Conclusions have been made on the conceptual foundations of modern foreign language training.

Key words: conceptual foundations, foreign languages training, globalization, information society.

Стаття надійшла до редакції 4.10.2017.